



Bulgaristan Türklerinin Eğitim ve Kültürel Sorunlarında Yeni Gelişmeler (1990-2010)

*New Developments in the Educational and Cultural Issues
of the Bulgar Turks (1990-2010)*

Prof. Dr. Hayriye SÜLEYMANOĞLU YENİSOY*

Özet

Bulgaristan, Balkanlar'da en yüksek Türk nüfusunu barındıran bir ülkedir. 2001 yılında yapılan resmî sayım sonuçlarına göre ülke nüfusunun 7.974.000 olduğu açıklanmıştır. 750.000 Türk yaşadığı ve toplam nüfusun %9.5'ini oluşturduğu bildirilmiştir. Gerçek rakamların ise bir milyon beş yüz bin olduğu birçok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır. Bulgaristan Türklerinin eğitim ve kültür tarihi çoktandır dikkati çekmekte ve araştırmalar yapılmaktadır. Çalışmamızda söz konusu Türk topluluğunun Türkçe eğitim ve kültürünün son yıllardaki durumu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türkçe Eğitim, Bulgaristan Türkleri, demokratik dönem.*

Abstract

Bulgaria is the country which hosts the biggest Turkish population in the Balkans. According to the official results of the population census of 2001, it is declared that the general population of the country was 7.974.000 and Turkish population (that is 750.000) constitutes the %9.5 of the general population. However; many researches claim that the real numbers is around 1.500.000. Education and cultural history of Bulgar Turks attract attention for a long while and researches are being done. In this study current educational and cultural situation of the Turkish population is studied.

Keywords: *Turkish Education, Bulgar Turks, democratic era.*

* Emekli Öğretim Üyesi, sofia1967@abv.bg

1. 1990 Yılından Bu Yana Türkçe Eğitim ve Türk Kültürünün Sorunlarında Yeni Gelişmeler (1990-2010)

10 Kasım 1989 tarihinde T. Jivkov görevlerinden alındıktan sonra 18 Kasım'da Bulgar muhalif çevreler ve azınlıklar Sofya'da büyük bir miting düzenlediler. Katılanların sayısının 150 000'in üzerinde olduğu bildirildi. Ülkenin dört bucağından gelen onbinlerce Türk ve Müslüman: *"Adlarımızı iade edin!"*; *"Okullarda çocuklarımızın Türkçe eğitime görmesine izin verin!"*; *"Camilerimizin kapılarını açın!"*; *"Dinî geleneklerimizi yasaklamayın!"* gibi sloganlarla seslerini duyurdular.

Hükümet karşıtı Bulgarlar tarafından da eylemler başladı.

29 Aralık 1989 tarihinde Bulgaristan Devlet Konseyi ve Bakanlar Kurulu bir dizi kararlar aldı. Bunlar arasında *"soya dönüş süreci"* döneminde Türklere ve Müslümanlara yapılmış yolsuzlukların ortadan kaldırılması kararları da bulunuyordu.

Başbakan Georgi Atanasov'un komünist hükümeti yetkililerinden birçokları Türklere ve Müslümanlarla ilgili kararların alınmaması taraftarıydı. Hükümet yanlısı Bulgarlar da alınan kararlara karşı çıkarak 1990 yılının Ocak ayında gösteriler düzenlediler. Gerici, ırkçı güçler *"Bulgaristan Bulgarlarıdır!"*, *"Türklere Türkiye'ye!"* sloganlarıyla Parlatmentoyu sardılar, Türklere haklarının sınırlandırılmasını istediler.

Türk çocuklarının okullarda ana dilinde de dersleri olacağı bildiriliyordu. Daha o günlerde Türkçenin haftada kaç saat okutulması sorunu ortaya çıktı. Haftada en az 4 saat okutulması önerildi ve daha sonraları Cumhurbaşkanlığında ve Eğitim Bakanlığında yapılan görüşmelerde bu öneri ağırlık kazandı. Bu satırların yazarının başkanlığında Haklar ve Özgürlükler (HÖH) temsilcileri Türkçe eğitime anaokulunda başlanmasını istiyorlardı. Resmî Bulgar temsilcileri ise Türk çocuklarının Bulgarcaı öğrenmelerine Türkçenin bir engel yaratacağını, bu yüzden de ilkokul ikinci hatta üçüncü sınıfta iki veya üç saat Türkçe okutulmasında ısrarlıydılar. Eğitim Bakanı Prof. M. Mateev Türkçe derslerine üçüncü sınıftan başlanmasını ve bu derslerin seçmeli, isteğe bağlı olmasını öneriyor, 1960'ta kapatılmış Türk okullarının yeniden açılmasını ise söz konusu yapmak istemiyordu.

12 Temmuz 1991 tarihinde Ulusal Meclis tarafından kabul edilen yeni Anayasada Bulgarcanın resmî devlet dili olduğu vurgulanıyor, 36. maddesinde de *"Ana dilleri Bulgarca olmayan vatandaşların Bulgarcaı zorunlu olarak öğrenmelerinin yanı sıra, kendi ana dillerini de öğrenme ve kullanma hakları vardır"*, denilmektedir. Yeni Anayasada *azınlıklar* sözüne rastlanmıyor *"ana dilleri Bulgarca olmayan vatandaşlar"* ifadesi bulunuyor. 1971 Anayasasında da azınlıkla-

rın ana dilini öğrenme ve okuma hakları garantiye alınmıştı. Ama gerçekler başkaydı. HÖH temsilcileri yeni Anayasanın 36. maddesine dayanarak ana dilinde eğitim konusunu bir numaralı sorun olarak yeniden ortaya koydular.

Bulgar komünist partisi Merkez Komitesinde yüksek mevkilerde bulunmuş Prof. K. Kosev, eğitim bakanı olduğu dönemde Türkçe öğretimine başlanması konusunda gereğini yapmadı. Türklerin yoğun olduğu bölgelerde Türk ve Bulgar öğrencilerin bir arada okudukları okullardan 17 okul seçilerek uygulama yapılmasını istedi.

Bulgarcanın öğrenilmesine Türkçenin engel olmaması için bu dersin hangi sınıftan itibaren okutulması belirlenecekti. Bakanın uygun bulduğu Bulgar uzmanlar seçilerek bir ekip oluşturulmuş ve bu ekip yaptığı gözlemlerine dayanarak Türkçenin ilkokul üçüncü sınıftan itibaren okutulması önerisinde bulunmuştur. Böylelikle Bakanın isteği gerçekleşmiş ve Türkçenin kaderi karara bağlanmıştır. VII. Ulusal Meclisin totaliter parlamento çoğunluğunca desteklenen bu öneriyle Türkçe eğitime moratoryum konulmuş, Türkçe derslerine başlanması sonraki öğretim yılına bırakılmıştır.

Kararların alınması çok zaman alıyor, devamlı erteleniyor, alınan kararlar da Eğitim Bakanlığınca bir türlü uygulamaya geçirilmiyordu. Buna bir tepki olarak HÖH'ün desteğiyle Türkler faaliyete geçti ve Türk öğrenciler dersleri boykot ederek haftalarca okula gitmediler. Bazı ana babalar tarafından açlık grevi başlatıldı. Gerginliğin giderek artması üzerine Bulgaristan Ulusal Meclisi 1991/92 öğretim yılından itibaren Türkçenin okutulması kararını aldı (Държавен вестник, бр. 22, 19.03.1991). Bu karara karşı çıkan Bulgar öğrencilerin ana ve babaları, bazı öğretmenler ve aşırı şoven gruplar okul kapılarına yığılarak Türk öğrencilerin okula girmelerini engellediler.

Bu arada Parlamento seçimleri yapılmış, yeni hükümet kurulmuştu. Türkçenin okutulması karara bağlandı, ancak öteki dersler gibi zorunlu değil de, çocukların isteğine bırakılıyordu.

Bulgar okulları üç kategoriye ayrılıyordu:

1. Belediye okulları: I-VIII. Sınıfa kadar (ilk ve ortaokullar),
2. Devlet okulları: Lise, lise düzeyli tüm okullar ve yükseköğretim kurumları,
3. Özel okullar.

Sadece belediye okullarında Türkçeden de ders okutulmasına izin verilmekteydi.

1993'te Eğitim ve Bilim Bakanlığında hazırlanmış ders programında şöyle yazıyor: *"Türk dilinin okutulmaya başlanması şu anda bir geçiş aşamasında bulunmaktadır. Bu geçiş aşaması, Türk dilinin on yıllar süresince okullarda okutulmamasından kaynaklanmaktadır. Bu dil, totaliter rejim tarafından yasaklanmıştı. Türk dili öğretimine geçen ders yılının ikinci yarısında (Şubat 1992) başlandı. Bu öğretimin amacı, Bulgaristan Cumhuriyeti'ndeki Türk azınlığın çocuklarında III-VIII. sınıflarda ana dilinde okuma yazma becerisi ve alışkanlıkları oluşturmaktır.*

Bu ders yılından (1993/94) itibaren ise Türk dili öğretimi ikinci bir aşamaya geçmiştir. Öğretim I-VIII. sınıflarda gerçekleştirilecektir"(Учебни програми по турски език (Türkçe Ders Programları), София 1993: 20).

1994/95 ders yılında azınlıkların ana dili öğretimine ilişkin bir kararname çıkarıldı ve Resmî Gazetede yayımlandı. Bakanlar Kurulunun bu kararnamesi şöyledir:

**DEVLET GAZETESİ (Resmî Gazete),
Sayı 73, Tarih 09.09.1994 – Sayfa 3**

KARARNAME No: 183

TARİH 05.09.1994

Bulgaristan Cumhuriyeti Okullarında Ana Dili Eğitimine Dair

BAKANLAR KURULU KARARI:

Madde 1. (1) Ana dili Bulgarca olmayan öğrenciler kendi ana dilini I. sınıftan VIII. sınıfa kadar öğretim plânı kapsamında Belediye okullarında serbest seçmeli ders olarak öğrenebilirler.

(2) Ana dili eğitimi haftada 4 saat olmak üzere program (yükü) kapsamında yapılır.

Madde 2. (1) Öğrenci, ana dilini okuyacağına dair istek beyanatında bulunur, kendi imzası veya yaşı küçük olduğundan, velisi tarafından imzalanmış dilekçeyle bildirir.

Madde 3. Bulgarcaı iyi bilmeyen çocuklar için, okula başlamazdan bir yıl önce, okul müdürü belediye yöneticileriyle ortak bir karara vararak çocuklara Bulgarcaı öğretmek için hazırlık sınıfı oluşturulabilir.

Madde 4. Ana dili eğitimi için gereken kitaplar, öğrenciler tarafından ödenmez. Gereken malî işler, öteki genel eğitim derslerine ait kitapların sağlanması yolu ve koşullarınca yapılır.

Madde 5. Ana dili eğitimine ait gerekli masraf, belediye bütçesinden karşılanır.

.....

Başbakan: Lüben BEROV

Kararname doğrultusunda Eğitim ve Bilim Bakanlığının çıkarmış olduğu yönergede de şu ayrıntılar vardır:

“1. I-VIII. sınıf öğrencilerinden ana dili Bulgarca olmayanlar orta genel öğretim (ilköğretim) okulları eğitim plânı kapsamında belediye okullarında seçmeli bir ders olarak kendi ana dillerini okuyabilirler.

2. Ana dili eğitiminin gerçekleşmesi sürecinde göz önünde bulundurulması gereken hususlar:

2.1. Okulun sahip olduğu araç gereç, malzeme ve kadro durumu,

2.2. Eğitim, devlet taleplerine göre yapılmalı,

2.3. Ana dili öğretimi Eğitim ve Bilim Bakanlığınca onaylanmış evrak doğrultusunda yapılmalı,

2.4. Öğrencilerin ana dilini okumaya hevesi göz önünde bulundurulmalı,

3. Ana dili eğitimi, sınıflarda haftada 4 saat olarak saptanmıştır,

4. Her öğrenci, ana dilini okumaya başlarken istek beyanatı sunar. Ders yılı başında, 19.09 - 22.09 tarihleri arasında, her öğrenci okul müdürüne velisi tarafından imzalanmış bir dilekçe sunar,

Başka okula geçiş yaparken öğrenci, ana dili eğitimi için yeniden başvuruda bulunur,

5. Paragraf 4’te belirtildiği gibi, velisi tarafından imzalanmış dilekçeyi okul müdürüne sunarak öğrenci, ana dili eğitiminden vazgeçme hakkına sahiptir,

.....

9. (Türkçeden) Başarısı zayıf (2) olan öğrenci, sınıfını geç, bütünleme sınavına da girmesi zorunlu değildir.....”

Belediye okullarında Türkçenin okutulmasına dair çıkarılmış yönerge ve emirnamelerde daha şunlar vardır:

- En az 14 öğrenci ana dilini okuma isteğinde bulunduğu takdirde Türkçe gruplar oluşturulur,
- Okulda Türkçeden ders verecek öğretmen bulunduğu takdirde Türkçe ders okutabilir,
- Öğrenci, serbest seçmeli olarak ana dilini okumayı tercih ederse, yabancı dil derslerine girmeye hakkı yoktur,
- Bulgarcaı iyi bilmeyen öğrenci, Bulgarcaı daha iyi öğrenebilmesi için Bulgarca ek dersleri seçmeli olarak tercih ederse, Türkçe öğretiminden mahrum edilmektedir,
- Öğrencinin diplomasına ana dili dersi ve gösterdiği başarı yazılmamaktadır.

(1999/2000 öğretim yılında İslâm dini dersinin serbest seçmeli, 2002/2003 öğretim yılından itibaren ise zorunlu-seçmeli bir ders olarak okutulmasına başlanır. Din dersi okumak isteyen öğrencilerinin Türkçe veya yabancı dil derslerine girmeye hakkı yoktur).

Böylelikle Türk öğrenciler, Türkçe derslerine devam etmemeleri için daha birçok zorluklar karşısında bırakılmaktadır.

1990 yılından sonra belediye okullarında I-VIII. sınıflarda 97 000'in üzerinde bulunan Türk öğrencilere Türkçe dersleri okutacak öğretmen bulmak da bir problem oldu. Çünkü 1989 Büyük Göç'ü önceki büyük göçlerde de olduğu gibi zorunlu olarak öğretmenleri alıp Türkiye'ye götürmüş, okullar yine öğretmensiz kalmıştı. Yaklaşık 100 000 öğrenciye 960 öğretmen bulunabildi, bunların çoğu emekli öğretmenlerdi, kalanlar da lise mezunuydu ve pedagojik formasyonları yoktu.

Türk ve Müslüman gençlerin dinî hazırlık görmeleri için de okullar açılmıştır. 1990 yılında Yarı Yüksek (Önlisans) İslâm Enstitüsü ve Şumnu'da İmam Hatip Lisesi (Nüvrap) açıldı. Ertesi yıl Rusçuk ve Mestanlı'da (Momçilgrat'ta) birer İmam Hatip Lisesi açıldı. Yarı Yüksek (Önlisans) İslâm Enstitüsü Mart 1998 yılı ilkbaharında Yüksek İslâm Enstitüsü durumuna getirildi, öğretim süresi de 5 yıla çıkarıldı. Ancak, Yüksek İslâm Enstitüsü bugün üniversite düzeyinde bir yükseköğretim kurumu olarak tanınmamaktadır. Enstitü mezunları devlet tarafından tanınan, özel bir üniversite olan Sofya Yeni Bulgar Üniversitesinde fark dersleri-

ni vermeleri hâlinde bu üniversiteden mezun olmuş sayılmaktadırlar. İmam Hatip Liseleri ve Yüksek İslâm Enstitüsü öğretim programında seçmeli bir ders olarak Türk dili de yer aldı. Söz konusu öğretim kurumlarının masraflarının bir kısmı Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından karşılanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığından alınan yardımlar dışında, İslâm Kalkınma Bankasından da yardım alınmaktadır (Yenisoy 2011).

Söz konusu öğretim kurumları hakkında A. Dayıoğlu şu ayrıntıları vermektedir:

“Yakın bir zamana kadar Yüksek İslâm Enstitüsü ve imam hatip liseleri Fethullah Gülen cemaati tarafından yönetilmekteydi. Öğretmenlerin tayini, maaşlarının ödenmesi ve diğer tüm masrafların karşılanması bu cemaatin sorumluluğu altındaydı. Ancak, Türkiye Büyükelçiliği bu okulları Fethullah Gülen cemaatinin denetiminden çıkartabilmek amacıyla Bulgaristan hükümeti nezdinde girişimlerde bulunarak Haziran 1998’de Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ile bu kurumun Bulgaristan’daki karşılığı olan Dinî Mezhepler Direktörlüğü arasında bir eğitim anlaşmasının imzalanmasını sağladı. Bu okullardaki eğitimin Diyanet İşleri Başkanlığının belirlediği program çerçevesinde Başmüftülüğün gözetimi altında gerçekleştirilmesini öngören söz konusu eğitim anlaşması ile bu okulların yönetimi bir anlamda Diyanet İşleri Başkanlığına geçti. Bu anlaşmanın bir sonucu olarak 1998/1999 ders yılından itibaren bu okullara Türkiye’den öğretmen ve öğretim görevlileri tayin edilmeye başladı” (Dayıoğlu 2005).

1991’de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı açıldıktan sonra Bulgaristan’da da olumlu bir adım atıldı. 1992’de Şumnu Yüksek Pedagoji Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü açıldı. 1993’te Kırcaali Öğretmen Enstitüsünde Türkçeden öğretmen yetiştirme sınıfları açıldı.

Bulgaristan’da açılan söz konusu okullar dışında Türk gençleri Türkiye’nin değişik yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmeye başladılar. Öğrencilerin masrafları T. C. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. Türkçe Öğretim Merkezlerinde (TÖMER) bir yıl Türkçe eğitimi aldıktan sonra gösterdikleri başarılarına göre ülkenin değişik yükseköğretim kurumlarında öğrenim görme imkânı buldular. T. C. Millî Eğitim Bakanlığının Aralık 2006 tarihinde verdiği

bilgilerde Bulgaristan'dan Türkiye'ye öğrenime gelen öğrencilerin yıllara göre dağılımı şöyledir:

Bulgaristan'dan Türkiye'ye Öğrenime Gelen Öğrencilerin Yıllara Göre Dağılımı

Ülke/Şube Adı	Öğretim Yılı	Verilen Kontenjan	Kullanılan Kontenjan	Kullanılmayan Kontenjan	Bursu Kesilen	Mezun	Öğrenim Gören
Bulgaristan	1992-1993	132	66	66	43	23	
	1993-1994	157	28	129	21	7	
	1994-1995	81	76	5	28	48	
	1995-1996	115	85	30	26	59	
	1996-1997	149	97	52	41	56	
	1997-1998	107	105	2	45	58	2
	1998-1999	70	68	2	27	36	5
	1999-2000	72	72	0	31	26	15
	2000-2001	120	111	9	32	41	38
	2001-2002	83	82	1	15	7	60
	2002-2003	94	80	14	17	3	60
	2003-2004	90	84	6	9		75
	2004-2005	90	77	13	11		66
	2005-2006	80	69	11	14		55
	2006-2007	67	62	5	1		61
Toplam		1507	1162	345	361	364	437

Türkiye'de olduğu gibi Türk Cumhuriyetlerinde ve başka bazı ülkelerde okuyan, yüksek lisans ve doktora yapan Bulgaristan gençleri vardır. İhtiyaç duyulan alanlarda uzman kişiler yetiştirmek çok önemlidir. Çünkü 1989'un *Büyük Göç*'ünde 15.000'in üzerinde Türk aydını Türkiye'ye gelmiş, Bulgaristan'da çok az sayıda Türk aydını kalmıştır.

Eğitim okulda verilir. İnsan küçük yaşta okula başlar ve öğretimin her kademesinde hayatı öğrenir, bilgi sahibi olur. Bu bilgileri verecek olanlar ise öğretmenlerdir.

1989'un *Büyük Göç*'ünde Bulgaristan'dan Türkiye'ye 4.000'in üzerinde Türk öğretmen gelmiş ve hepsi Türkiye okullarında öğretmenlik kadrosuna alınmışlardır. T. C. Millî Eğitim Bakanlığının verdiği bilgilere göre bunlardan yaklaşık

3.800'ü Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük şehirlerde düzenlenen uyum kurslarına katılmışlardır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Bulgaristan'da kalan Türklerin çocuklarına Türkçeden ders verecek öğretmen bulmak ciddi bir problem olmuştur.

İlk etapta mevcut öğretmenlerle ders yapılıyordu. Birkaç yıl sonra da Şumnu Yüksek Pedagoji Enstitüsünden ve Kırcaali Öğretmen Enstitüsünden mezun olan Türk dili ve edebiyatı uzmanları belediye okullarında öğretmenlik yapmaya başladılar. Ancak mevcut yönerge ve emirnameler birçok sorun yaratıyordu. Türkiye'de öğrenim görmüş olanların da diplomalarına Bulgaristan Millî Eğitim Bakanlığınca denklik işlemlerinin yapılması ayrı bir sorun oldu.

Türkçenin ana dili olarak okullarda okutulmasıyla ilgili Meclisten geçen Yeni Millî Eğitim yasasında *“ana dili dersleri devletin kontrolü altında gerçekleştirilecektir”* maddesi getirilmiştir. Bu maddeye dayanarak da Türklerin yoğun olduğu bölgelerde-Kırcaali, Burgaz, Şumnu, Razgrat, Rusçuk, Dobriç ve Silistre İl Eğitim Müdürlüklerinde Türkçe müfettişleri kadrosu açılmıştı. Eğitim Bakanlığında da bir Türkçe müfettişi çalışmaktaydı. Bu uzmanların başlıca görevleri denetlemenin yanı sıra Türkçe öğretmenlerine rehberlik yapmak, kurslar, seminerler düzenlemektir. Bu uğurda ilk çalışmalar yapılıyordu.

Hizmetiçi eğitim kursları ve seminerler yıllardır Türkiye'de de düzenlenmektedir. T. C. Millî Eğitim Bakanlığınca yaz aylarında gerçekleştirilen kurs ve seminerlere Bulgaristan'dan gelen Türkçe öğretmenlerinin katılımları yıllara göre şöyledir:

**1992-2006 Yılları Arasında Düzenlenen Kurs ve Seminerlere Katılan
Bulgaristan Türkçe Öğretmenlerinin Sayısı**

Yıl	Sayı	Düzenlendiği Şehir
1992	28	Ankara
1993	12	Ankara
1995	200	Ankara ¹
1996	20	Ankara
1997	3	İstanbul

¹ 1995 yılında düzenlenen kurslara Bulgaristan'dan 200 öğretmenin katılması bekleniyordu. Ne yazık ki Komünist rejim öncülerinden, “soya dönüş süreci”nin ideologlarından olan ırkçı Bilim ve Eğitim Bakanı tarihçi İlço Dimitrov, bu öğretmenlerin Türkiye'ye kursa gelmelerine son anda izin vermedi, daha doğrusu verdiği sözünde durmadı. Öğretmenlerin Türkiye'de nasıl bir hazırlık görecekleri şüphesi Bakanı rahatsız etti.

1998	25	Bursa
1999	22	Uşak
2000	11	İstanbul
2001	10	İstanbul
2002	5	İstanbul
2004	3	İzmir
2005	5	İstanbul
2006	3	İstanbul

Son yıllarda Ankara Bilkent Üniversitesi de Türkiye’de kurslar, Kırcalı şehrinde de seminerler düzenlemektedir. 2010 yılının Temmuz ayında da *Uluslararası Avrasya Eğitimciler Federasyonu* eğitim kursu düzenlemiş, Bulgaristan, Kosova, Irak gibi ülkelerden gelen Türkçe öğretmenleri bu kursa katılmışlardır. Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde düzenlenen bu kursta Eğitim Fakültesi öğretim üyeleri ders vermişlerdir.

Totaliter rejime son verilir verilmez, 25-30 yıl bir aradan sonra Türkçe ders kitapları hazırlanmasına başlandı. 4.01.1990 tarihinde kurulan Haklar ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) Türk çocuklarının Türkçe eğitimi konusuna büyük önem verdi. Her düzeyde düzenlenen toplantılarda, görüşmelerde Türkçe eğitimi sorununun çözüme kavuşmasını istedi. Türkçe ders kitapları hazırlanması için de büyük çaba harcıyordu. O coşkulu aylarda geceli gündüzlü çalışmalar yapılarak her sınıfa birer Türkçe ders kitabı hazırlandı (Memoğlu-Süleymanoğlu 1991). HÖH Başkanı Dr. Ahmet Doğan’ın imzasını taşıyan üst yazılarla kitaplar Bulgaristan Millî Eğitim Bakanlığına gönderildi ve bunların değerlendirilip onaylanması isteğinde bulunuldu. Üst yazıların birinden şunları aktaralım:

Sayın Bakan,

.....HÖH Merkez Yönetim Konseyi, yazarlar ekipleri görevlendirerek I. – XI. sınıflarda Türkçe öğretimi için ders kitapları hazırlatmıştır. Millî Eğitim Bakanlığına yardımcı olmak amacıyla bu kitaplar hazırlanmıştır. Aynıları HÖH’te uzmanlarca da incelenmiştir.

Ekte sunulan I-VIII. sınıf Türkçe ders kitaplarının Bakanlığınızca değerlendirilip onaylanmasını arz eder, saygılar sunarım.

Sofya, 30.10.1990

İmza ve Mühür

Kitaplar incelendi, I. sınıf alfabe kitabına verilen "Özlenen Alfabe" adı üç incelemeden biri tarafından uygun bulunmadı. Daha birkaç ufak-tefek düzeltmelerin yapılması önerilerek olumlu değer verildi. Ancak malî sıkıntıları bahane göstererek Bakanlık bunların basılmasını sağlamadı. "Türk dili öğretimi için Eğitim ve Bilim Bakanlığının malî imkânları yok da Bulgarca alfabe kitabını dört varyantta bastırmak için parayı nereden buluyor?" diye haklı olarak soruyor aydınlarımız (Mehmedali 2003).

Bundan başka, T. C. Millî Eğitim Bakanlığının Türkiye'deki okullara ders kitabı olarak kabul etmiş olduğu Türkçe kitapların içeriğinde %20 oranında değişiklik yapılarak, bunlar Bulgaristan koşullarına uygun bir duruma getirilmeye çalışılmıştır. Bulgaristan Türk sanatçılarında, Bulgar klâsiklerine yer verilmiştir. Değişiklikler Bulgaristan'daki Türk aydınlarından oluşan bir ekip tarafından yapılarak bir ölçüde yeni bir içerik kazanmış ve 1992'de baskıları yapılmıştır.

2. Türkçe Eğitiminin Bugünkü Durumu

1990 yılından bu yana çıkarılan kararname ve yönergelerde, 1998 tarihinde kabul edilen yeni Eğitim Yasasında da temel eğitim (ilköğretim) okullarında ana dili derslerine serbest seçmeli dersler listesinde ve haftalık ders programı dışında yer verilmiştir. 2001 yılında yeni Eğitim Yasasında yapılan değişikliklerle okullardaki dersler: zorunlu, zorunlu seçmeli ve seçmeli olarak üç tipe ayrılmış, Türk dili ise hâlen sadece zorunlu seçmeli ve seçmeli bir ders olarak okutulmaktadır. Ancak uzmanların belirttiğine göre, bu değişiklikler birtakım olumsuzluklara da yol açmıştır. Zorunlu seçmeli dersler Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından, seçmeli dersler ise belediyeler tarafından finanse edilmekte ve bu durum hem Türkçe öğretmenlerine, hem de okul idarelerine bir sorun olmaktadır.

Türk dili bazı okullarda zorunlu seçmeli, bazılarında da hem zorunlu seçmeli, hem de seçmeli bir ders olarak okutulmaktadır. I. sınıfta haftada 3, II., III. ve IV. sınıflarda haftada 2, V., VI., VII. ve VIII. sınıflarda da haftada 3 ders saati okutulmaktadır.

Türkçeden öğretmen yetiştirilmesi konusunda da sorunlar yaşanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, 1992'de Şumnu Yüksek Pedagoji Enstitüsü, 1993 tarihinde de Kırcaali Öğretmen Enstitüsünde Türkçe Bölümleri açılmış, öğretime başlanmıştır. 1996'da kabul edilen yeni Eğitim Yasasıyla Şumnu Yüksek Pedagoji Enstitüsü üniversiteye dönüştürülerek Şumnu Üniversitesi adını almış,

Kırcaali Öğretmen Enstitüsü de Filibe Üniversitesinin bir kolu olarak bir tür Eğitim Fakültesi olmuştur. Her iki öğretim kurumuna da öğrenci kabulüne devam edilmiştir.

Şumnu Üniversitesi Türk Filolojisi Bölümüne günümüzde de öğrenci alınmakta ve öğretmen yetiştirilmektedir. Ancak Kırcaali Öğretmen Enstitüsü Türkçe Bölümü'ne 2004 yılından beri öğrenci alınmamaktadır. "Ders okutacak öğretim üyesi (profesör, doçent veya Türkoloji alanında doktora yapmış uzman) yoktur, üniversite adayları da ilgi göstermiyor" bahanesiyle Bölüm kapatılmıştır. Okullardaki Türkçe öğretmenlerinin işlerindeki belirsizliği, çoğu zaman kadro dışı bırakılmaları öğretmen adaylarının Türkçe Bölümüne ilgisinin azalmasına büyük ölçüde sebep olmaktadır. 1993 yılından bugüne kadar geçen dönem içerisinde Türk dili ve edebiyatı alanında gereken imkânlar sağlanarak öğretim üyesi de yetiştirilebilirdi.

Türkçe eğitiminin önünde ciddi engeller vardır. Ana dili derslerine zorunlu dersler listesinde değil de seçmeli yabancı diller listesinde yer verilmiş olması birtakım zorluklar yaratmaktadır. Türk öğrenciler ana dilleri olan Türkçe ile yabancı dil arasında bir tercih karmaşasına sokulmaktadır.

Basın ve yayında bir canlanma oldu. Kırcaali *Kadriye Lâtifova* ve *Razgrat Nazım Hikmet* Türk tiyatroları perdelerini açtı. Tüm bu gelişmeler demokrasi yolunda yürümekte olan Bulgaristan'da Türk azınlığa da eğitim ve kültürel alanda sağlanan hakların birer göstergesidir. Ancak yapılacak birçok iş daha vardır. Eğitim ve Bilim Bakanının 11 Haziran 2004 tarihinde imzalamış olduğu **AZINLIK ÇOCUKLARININ VE ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİM ENTEGRASYONU STRATEJİSİ** başlıklı bir belgede Bulgaristan'daki azınlık çocuk ve öğrencilerinin entegrasyonu sürecinde her azınlığa özgü bazı eksikliklerin var olduğu vurgulanmaktadır. Türk azınlık çocuk ve öğrencilerinin spesifik sorunları şu 6 noktada sıralanmıştır:

1. Türk halkının bulunduğu belediyelerde Türkçeyi bilen vasıflı öğretmen yetersizliği.

2. Ana dili Türkçeden çağdaştırılmış ders kitapları ve yardımcı ders araçlarının yetersizliği.

3. Bulgarcanın yeterli ölçüde bilinmediği için verilen ders materyalinin (okutulan derslerin) iyi benimsenilememesi.

4. Çocukların ana dili Türkçe öğretimine katılmalarının sağlanamaması ve bu dilin öğretiminde tatmin edici nitelikte öğretilmemesi.

5. Derslerin içeriğinde ve öğretilmesinde Türk topluluğa karşı negatif duyguların aşılması.

6. Anaokulu ve ilkokulda Türk kökenli çocukların kolay uyum sağlayamaması.

Tespitler doğrudur ve gerçekten de durum böyledir.

Sayılan bu eksikliklerin giderilmesi için Bulgar yöneticiler gereğini yaptı mı?

Birinci noktaya bakalım: Vasıflı öğretmen, üniversitelerde, eğitim fakültele-
rinde yetiştirilir. Filibe Üniversitesine bağlı Kırcaali Eğitim Fakültesi Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümüne 2004 yılından beri öğrenci alınmıyor. Söz konusu Bölüm
kapatılmamalıydı.

İkinci nokta: Ana dili Türkçeden çağdaştırılmış ders kitaplarının ve yar-
dımıcı ders araçlarının yetersizliğini gidermek Eğitim Bakanlığının elindedir.

T. C. Millî Eğitim Bakanlığı söz konusu kitapların baskısını sağlayarak Bulga-
ristan Eğitim ve Bilim Bakanlığına gönderdi. İlkokul ders kitapları Türkçe dersle-
rine devam eden öğrencilere dağıtıldı. V-VIII. sınıf ders kitaplarına ise Kapitan
Andreevo sınır kapısındaki Bulgaristan görevlileri giriş vermedi.

Üçüncü nokta: Bulgarcanın Türk öğrenciler tarafından yeterince iyi bir bi-
çimde bilinmemesi, okutulan derslerin de benimsenememesine ciddi bir sorun
oluşturuluyor. Bu sorunun bazı faktörlere bağlı olduğu gibi, uygulanması gere-
ken eğitim yöntemleriyle de bağlı olduğu düşünülebilir. 1959/60 eğitim öğretim
yılında Türk okulları Bulgar okullarıyla birleştirildikten (kapatıldıktan) sonra
Türk ve Bulgar öğrenciler bir arada eğitim görmeye başladılar.

Okullarda eğitim dili Bulgarca oldu. Türkçe ise ayrı bir ders olarak okutul-
yordu. Türk öğrencilerin bulunduğu durum, birçok problemi de beraberinde
getirdi. Eğitimciler, türlü bilim dallarında uzmanlar Türklerin yoğun yaşadığı
bölgelere giderek okullarda araştırmalar yaptılar, çözüm yolları aradılar. Hangi
şartlarda hangi yöntemlerin uygulanması gerektiğini yazılarında belirttiler. Eği-
tim Bakanlığı da bunları derlemeler hâlinde yayımladı. İdeolojik yanı bir yana
bırakılarak önerilen bazı yöntemlerin günümüzde de uygulanıp uygulanmaması
değerlendirilebilir.

Dördüncü nokta: Ana dili Türkçe öğretiminin de zorunlu dersler kategorisi-
ne girmesi sağlandığı takdirde her Türk öğrenci Türkçe derslerine de devam
edecek. Bunun gerçekleşmesi için de yasa ve tüzüklerde değişiklikler gerekmek-
tedir.

Beşinci nokta: Bulgar öğrencilerde Türk topluluğa karşı negatif duyguların
aşılması öğretimin her basamağında izlenmektedir. Bulgar tarihi ve Bulgar
edebiyatı ders kitaplarında tarihî olaylar çarpıtılarak anlatılmaya devam edili-

yor. Şumnu Kültür Evi Başkanı Nurten Remzi şunları yazıyor: “*Hâlâ okullarda tarih ders kitaplarında Türklerle ilgili gerçek olmayan, yanlış bilgiler veriliyor. Osmanlı torunları olan bizlere karşı olumsuz duygular kışkırtan dersler veriliyor, filimler gösteriliyor... Ne yazık ki kaba ve gaddar bir şekilde olmasa da hâlâ Bulgaristan’da özellikle Türklere ve Çingenelere karşı açık veya üstü kapalı ayırım yaşanmaktadır. Diğerlerine verildiği kadar onların hakları verilmediği için bunun çok örnekleri vardır*” (Remzi 2010).

Altıncı nokta: Türklerin yoğun bulunduğu bölgelerdeki birçok köyde Bulgar veya başka etnik gruplardan yaşayanlar yok. Köylerdeki okullarda sadece Türk çocukları eğitim görüyor. Bu okullarda, özellikle anaokullarında Türk kökenli öğretmenler veya Türkçeyi de bilen öğretmenler çalışırsa, uygulanan yöntemler de okullardaki gerçeklere uygun olursa, dil öğretimindeki zorluklar biraz daha kolay aşılabılır. Türkçe eğitimine anaokulunda başlanmalı. 5 200 köy var Bulgaristan’da. 1 200 köyde Türkler çoğunluktadır, diyor Milletvekili Remzi Osman (Osman 2009). Bu köylerde de Türk çocuklarının ana dili öğretimi küçümsenmemeli. Bulgarcanın öğrenilmesine karşı çıkan yok. Bilâkis, Türk çocukları Bulgaristan Cumhuriyetinin resmî dili olan Bulgarcaı çok iyi bilmeliler. Bulgar dilini bilmek bir ihtiyaçtır. Ancak ana dilleri Türkçeyi de bilmeli, dil kültürlerini geliştirme onların doğal hakkıdır.

Sonuç

Görüldüğü gibi Türk çocuk ve öğrencilerinin eğitimindeki eksiklikler ilgili devlet makamları tarafından biliniyor. Bunların ve daha birçok eksikliklerin giderilmesi devletin, Eğitim ve Bilim Bakanlığının elindedir. Eksikliklerin giderilmesi beklenirken yeni yasal ve idarî düzenlemeler getirilmiştir. Bununla ilgili en güncel örneklerden biri 2009 yılının başında İkinci Simeon. NDSV partisinden Millî Eğitim ve Bilim Bakanının iktidar ortağı olan Haklar ve Özgürlükler Hareketi’nin (HÖH) azınlıklar karşısındaki itibarını yıkmak ve HÖH’ün başarısını çekememesinden dolayı okullarda Bulgarca dışında bir başka dilin kullanılmaması talimatını yayımlamasıdır. Bunun devamı GERB lideri Boyko Borisov’dan gelmiştir.

Türklerin eğitim ve kültürüne ilişkin yeni yeni sorunlar da eklenmektedir. Bunları şöyle sıralayalım:

1990 yılında ana dili Türkçeden ders görmek isteyen ilköğretim okulu öğrencilerinin sayısı 100.000 dolayındaydı. Günümüzde bu sayı 16-17.000’ne düştü. Bunun başlıca nedeni Türkçenin yabancı diller listesinde serbest seçmeli, isteğe bağlı bir ders olmasıdır.

Bazı okullarda Türk öğrencilerin kendi aralarında Türkçe konuşmalarına izin verilmediği bildirilmektedir.

Okul kütüphanelerinde Türkçe ders kitapları ve kültür kitapları yoktur. Bağış olarak verilen kitaplar da öğrencilere dağıtılıp, bunları evlerinde tutmaları, okula getirmemeleri isteniyor.

Mayıs 2010 yılında İl Eğitim Müdürlüklerindeki ana dili müfettişleri kadrosu kapatılmıştır. Böylelikle Türkçe öğretmenlerine rehberlik edecek, çalışmalarında destek olacak hiçbir ilde Türkçe müfettişi (Eğitim Bakanlığındaki müfettiş de dâhil) görevde bulunmamaktadır.

Son zamanda Türklerin kültür ocaklarının, kültür merkezlerinin de söndürülmesine tanık olunuyor. 2010 yılında Kırcaali *Kadriye Lâtifova* ve Razgrat *Nazım Hikmet* Türk tiyatroları Bulgar tiyatrolarıyla birleştirildi. 1960'larda da Türk tiyatrolarının birleştirildiği söylenmişti, ama kapatılmış oldukları gerçek oldu.

Kültür dernekleri kurulmak isteğinde bulunulduğunda bunların adlarında *Türk* kelimesinin bulunmasına sıcak bakılmıyor. Zaten Başbakan Boyko Borisov iktidara gelemeden beri *Türk, Bulgaristan Türkleri* sözlerini hiç kullanmış değildir. *Bulgar/istan/ Müslümanları* diyor. Bulgar televizyonundaki Türkçe yayının kaldırılmasına ilişkin referandumun yapılması önerisinde bulunmuştur.

Kültür dernekleri mekân bakımından, malî bakımdan sıkıntılar çekmektedirler.

Tüm bu zorluklara karşın idealist aydınlarımız, bu saygıdeğer kardeşlerimiz, Türk topluluğa özveriyle hizmet etmeye devam etmektedirler. Millî benliklerini koruyabilmek için büyük sıkıntılara katlanmaktadırlar.

Türkçe süreli basında bir canlanma olduğu yukarıda belirtilmişti. Gazete ve dergiler sayı bakımından belki de az değil. Ancak bunların çoğu sadece bir-iki sayıyla kalmış, bazılarının da ömrü birkaç yıl sürebilmiştir. Türkçe süreli basına yazı yazacak aydınların sayısı giderek azalmaktadır.

Türk şair ve yazarlar da eserlerinin yayımlanmasında çok zorluk çekmektedirler. Kendi imkânlarıyla yayımlayabildikleri kitaplarının tirajı çok yetersiz, kütüphanelerde bile bunların çoğunu bulmak imkânsız. Özellikle Bulgaristan Türkleri arasındaki Çocuk Edebiyatının varlığının ve desteklenmesinin, söz konusu bölgede ana dil eğitimi ve öğretiminde oldukça önemli bir yeri vardır. (Akgün 2016)

Türk dilinde radyo ve televizyon yayınları son derece azdır. N. Remzi'nin yazdıklarını okuyalım: *"Bulgar Ulusal Radyosunun Hr. Botev programında Türkçe yayınlar günde sadece 1 saat ve Ulusal Bulgar televizyonu Kanal Bir'de Türkçe yayın sadece 10 dakika sürmektedir. Üstelik son dönemde bu yayınların bile*

azaltılması için insan haklarına aykırı tartışmalar devam etmektedir” (Remzi 2010).

Birçok zorlukların başında Türklerin malî sıkıntıda, geçim derdinde olduklarını unutmayalım.

2006-2009 dönemi içinde Bulgaristan’daki camilere ve Müslümanların diğer yapılarına yönelik 100’ün üzerinde saldırı düzenlenmiştir (Mudeva, 2009). Mayıs 2009’da Bulgaristan Başmüftülüğü tarafından yayımlanan bir bildiriye, bazı devlet kurumları ve siyasal partilerin ülkedeki Müslümanlara karşı ırkçı bir yaklaşım içinde oldukları uyarısı yapılmaktadır (Türbedar 2009).

Bulgaristan Türklerinin eğitim ve kültürel sorunları artmakta, durum kötüye gitmektedir. Türk topluluk, Türk aydınları büyük bir korkuyla yaşamaktadırlar. Acaba yakın geçmişte yaşanan karanlık günlere dönüş mü olacak, diyorlar, durumun son derece vahim olduğunu yazıyorlar.

Totaliter sosyalizm dönemi artık tarihe karışmıştır. Bulgaristan bugün bir Avrupa Birliği üyesi olarak azınlıklarına eşit haklar sağlayacağına inanmalıyız. Uluslararası insan hakları antlaşmalarını, azınlıkların haklarının korunmasıyla ilgili *Çerçeve Sözleşmesini* Bulgaristan da imzalamıştır.

KAYNAKÇA

- 📖 Akgün, A. *Bulgaristan Türkleri Çocuk Edebiyatı (Dönemler-Temsilciler-Türler)*, Ankara: Bengü (2016).
- 📖 Dayıoğlu, A. *Toplama Kampından Meclis’e. Bulgaristan’da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İstanbul: İletişim (2005).
- 📖 Edirneli, M. Bulgaristan ve Göç, Geçmişten Günümüze Asimilasyon ve Zorunlu Göç’ü Anma Etkinlikleri, 26-27 Aralık 2009. Gaziemir-İzmir: Gaziemir Belediyesi Kültür.
- 📖 Mehmedali, S. M. Ana Dilimiz, *Balkanlar’da Türk Kültürü* 47. 30.10.2003.
- 📖 Memoğlu-Süleymanoğlu, Hayriye. Yaşam Sancıları İçinde Adımız, Dilimiz, Kültürümüz. *Hak ve Özgürlük gazetesi* 2, 1991.
- 📖 Mudeva, A. Cracks Show in Bulgaria’s Muslim Ethnic Model, Reuters, (1 Jun 2009).
- 📖 Osman, R. *Bulgaristan Türklerinin Siyasal Yaşamında Güncel ve Gelecek*, Geçmişten Günümüze Asimilasyon ve Zorunlu Göç’ü Anma Etkinlikleri, 26-27 Aralık 2009. Gaziemir-İzmir: Gaziemir Belediyesi Kültür.

- 📖 Remzi, N. "Deliorman'da Türk Kültürü." *Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-II, Bildiriler*. Celâl Bayar Üniversitesi, Süleyman Demirel Kültür Merkezi, Manisa, 13-15 Mayıs 2010.
- 📖 Türbedar, E. *Geçmişten Günümüze Balkan Türkleri: Genel Değerlendirme*. Geçmişten Günümüze Asimilasyon ve Zorunlu Göç'ü Anma Etkinlikleri, 26-27 Aralık 2009 Gaziemir-İzmir: Gaziemir Belediyesi Kültür.
- 📖 Yenisoy, H. Süleymanoğlu. Başlangıcından Bu Yana Bulgaristan'da Türkçe Eğitim. *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni. Bildiriler*. Ankara: Türk Dil Kurumu (1999).
- 📖 -----. *Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitim Davası* Bursa: Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu (B. G. F.) (2007).
- 📖 -----. *İkinci Dünya Savaşından Bu Yana Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitimi*, Edirne: Trakya-Balkan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği (2011).
- 📖 -----. Bulgaristan Türklerinin Eğitim ve Kültürel Kalkınmasında Hizmetleri Geçen Azerbaycan Aydınları. *Balkanlar'da Türk Kültürü*, 74, 75 ve 76, 2009.
- 📖 Василева, Д. *Изселническият въпрос в българо-турските отношения, Аспекти на етнокултурната ситуация в България*, София (1992).
- 📖 Желязкова, А. Ценят ли българите своите мюсюлмани?, www.vesti.bg от 21.01.2011 (<http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=3556271>).
- 📖 Рагару, Н. Преплетните времена на настоящето. България 20 години след 89'та, Издателска къща КХ, 2010.
- 📖 *Учебни програми по турски език (Türkçe Ders Programları)*, София (1993).
- 📖 Ялъмов, И. История на турската общност в България. София, 2002.